

Lectio quarta

Заняття 7

Тема: Прикметники I та II відмін. Утворення форм Plurālis

Мета: навчитися утворювати форми множини прикметників I та II відмін. Узгоджувати прикметники з іменниками у Nominativus Pluralis. Ознайомитися з явищем квазісинонімії.

До I–II відмін належать прикметники із закінченнями **-us, -er** для чоловічого роду; **-a** – жіночого; **-um** – середнього.

Прикметники I–II відміни відмінюються аналогічно до іменників I та II відмін.

Форми прикметників чоловічого та середнього роду відмінюються за II відміною, форми жіночого роду – за I відміною.

Основа прикметників I–II відмін визначається за формою жіночого роду шляхом відкидання родового закінчення.

Утворення форм множини

основа прикметника + закінчення Nom. / Gen. Pluralis

Прикметник: *latus, a, um* – широкий

Основа: *lat-*

1

	m	f	n
Nom. Plur.	lat- i	lat- ae	lat- a
Gen. Plur.	lat- orum	lat- arum	lat- orum

Прикметник завжди узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку

Однина	Множна
глибока артерія – arteria profunda	глибокі артерії – arteriae profundae
влична кістка – os zygomaticum	вличні кістки – ossa zygomatica
поперечний м'яз – musculus transversus	поперечні м'язи – musculi transversi

Закінчення прикметників у Nom. та Gen. Plur.³

Рід	I–II відміна			III відміна	
	m	f	n	m, f	n
Nom.	-i	-ae	-a	-es	-ia/ -(ior)a
Plur.					
	longi dextri	longae dextrae	longa dextra	breves superiores	brevia superiora
	довгі праві			короткі верхні	
Gen. Plur.	-orum	-arum	-orum	-ium/-(ior)um	
	longorum dextrorum	longarum dextrarum	longorum dextrorum	brevium superiorum	
	довгих правих			коротких верхніх	

2

Прикметники I–II відмін характеризуються низкою типових для них суфіксів.

Латинський суфікс	Український суфікс	Приклад
-īcus, a, um	-ичний	lymphaticus, a, um – лімфатичний (lymp̄ha – лімфа)
-ōsus, a, um	-озний	venōsus, a, um – венозний (vena – вена)
-oideus, a, um	-подібний -оїдний	pterygoideus, a, um – крилоподібний (pteryx – крило)
-ēus, a, um	-овий -ний	pharyngeus, a, um – глотковий (pharynx – глотка)

Явище квазісинонімії

Квазісиноніми – це латинські терміни, що вживаються для позначення різних понять, але в українській мові отримують однаковий термінологічний еквівалент. В анатомічній номенклатурі досить багато прикметників-квазісинонімів.

³Розглядається протягом опанування курсу

сідничний	gluteus, a, um	– зі словами musculus, arteria	musculus gluteus
	ischiodicus, a, um	– зі словами incisura, foramen, tuber	foramen ischiodicum majus

У деяких випадках квазісиноніми можуть виступати повними відповідниками:

лімфатичний вузол: nodus lymphaticus = nodus lymphoideus

Лексичний мінімум

tunica, ae f	оболонка
mucōsus, a, um	слизовий
membrum, i n	кінцівка
rectus, a, um	прямий
obliquus, a, um	косий
pars, partis f	частина
carotīcus, a, um	сонний
spinōsus, a, um	остистий
canālis, is m	канал
pterygoideus, a, um	крилоподібний
externus, a, um	зовнішній
internus, a, um	внутрішній
gastrīcus, a, um	шлунковий
ischiodicus, a, um	сідничний
gluteus, a, um	сідничний
(musculus, arteria, nervus)	(м'яз, артерія, нерв)
nucleus, i m	ядро
nodus, i m	вузол
lymphaticus, a, um	лімфатичний
(vas, nodus, plexus)	(судина, вузол, сплетіння)
lymphoideus, a, um	лімфоїдний
	(іноді лімфатичний)
(systema, nodus)	(система, вузол)
petrōsus, a, um	кам'янистий
hyoideus, a, um	під'язиковий
(os hyoideum)	(під'язикова кістка)
hypoglossus, a, um	під'язиковий
(nervus, canālis)	(нерв, канал)
sublinguālis, e	під'язиковий
(ductus, glandūla)	(протока, залоза)
venosus, a, um	венозний
cardiācus, a, um	серцевий

Питання для самоконтролю:

1. Які закінчення мають прикметники у множині?
2. До якої частини слова треба додати закінчення Nom. / Gen. Plur., щоб утворити форму множини?
3. Назвіть характерні для прикметників I і II відміни суфікси.
4. Що таке квазісинонімія? Наведіть приклади квазісинонімів.

Завдання 1. Перекладіть латинською мовою.

Піднебінні борозни, довгі м'язи, куприкові хребці, грудні нервові вузли, виличні кістки, косі м'язи, внутрішні вени, верхні кінцівки, шийні хребці, кам'янисті нерви, венозні борозни, лімфатичні вузли, задні м'язи, верхні гілки.

Завдання 2. Утворіть від основ іменників прикметники, підбравши відповідні суфікси.

Іменник	Переклад	Прикметник
rhombus, i m	ромб	ромбоподібний
zygoma, atis n	вилиця	виличний
arteria, ae f	артерія	артеріозний
delta, ae f	дельта	дельтоподібний
coccyx, gis f	куприк	куприковий
os, ossis n	кістка	кістковий
systema, atis n	система	систематичний
phalanx, ngis f	фаланга	фаланговий
fibra, ae f	волокно	фіброзний

4

Завдання 3. Підберіть прикметники з колонки Б. до іменників у колонці А. Поставте у відповідну форму.

А	Б
os	ischiadicus, a, um
musculus	dexter, tra, trum
foramen	sacralis, e
incisura	lymphaticus, a, um
glandula	caroticus, a, um
nodus	hyoideus, a, um
nervus	thyroideus, a, um
oculus	gluteus, a, um
tuberculum	hypoglossus, a, um

Завдання 4. Перекладіть українською мовою.

Musculus gluteus, tuberculum caroticum, ganglion sublinguale, nervus gluteus superior, incisura ischiadica major, canalis mandibulae, sulci venosi, musculi recti, ligamenta thyroidea, ganglia thoracica, vertebrae coccygeae, tunica mucosa ventriculi, venae brachii profundae, processus vertebrarum transversi, arteriae gastricae breves, canalis nervi petrosi minoris, pars lateralis ossis occipitalis, rami articulares.

Завдання 5. Перекладіть латинською мовою.

Ядра нервів, слизова оболонка носа, латеральний крилоподібний м'яз, великий піднебінний канал, кам'янистий нервовий вузол, зовнішній потиличний гребінь, малий ріг під'язикової кістки, внутрішні вени головного мозку, піднебінні отвори, глибокі нерви обличчя, канал під'язикового нерва, кам'яниста частина потиличної кістки, нижній суглобовий відросток, грудні серцеві гілки, м'язи нижньої кінцівки, лімфатичні вузли ший, внутрішня поверхня сечового міхура, нерв крилоподібного каналу, середня серцева вена.

Заняття 8

Тема: Загальна характеристика іменників III відміни.

Іменники чоловічого роду

Мета: уміти визначати іменники III відміни, виділяти основу іменників III відміни. Знати закінчення іменників III відміни чоловічого роду. Утворювати форми множини іменників III відміни.

Загальна характеристика іменників III відміни:

- 1) До III відміни належать іменники, які в Genetivus Singularis мають закінчення **-is**.
- 2) До III відміни належать іменники всіх трьох родів.
- 3) Основа визначається шляхом відкидання від форми Gen. Sing. закінчення **-is**.

Словникова форма	Основа
radix, icis f	radic-
foramen, inis n	foramin-
apex, icis m	apic-
articulatio, onis f	articulation-
vas, vasis n	vas-

4) У більшості іменників III відміни основа Nom. Sing. і Gen. Sing. не співпадає.

У залежності від співвідношення основ, усі іменники III відміни поділяються на дві групи:

Рівноскладові	Нерівноскладові
Кількість складів у Nom. Sing. і Gen. Sing. однакова	Кількість складів у Nom. Sing. і Gen. Sing. різна (у Gen. Sing. на 1 склад більше)
Nom. Sing. canalis – 3 склади	Nom. Sing. foramen – 3 склади
Gen. Sing. canalis – 3 склади	Gen. Sing. foraminis – 4 склади

5) Відповідно до своєрідності основи та закінчення іменники III відміни поділяються на 3 типи: приголосний, голосний та мішаний⁴.

б) Для визначення роду іменника III відміни необхідно враховувати закінчення Nom. Sing. та характер зміни основи.

Наприклад, закінчення **-us** властиве жіночому і середньому роду, однак закінчення Gen. Sing. **-oris** вказує на середній рід, а **-udis** – на жіночий.

Враховуючи це, можна визначити рід іменників: corpus, oris n
incus, udis f

Особливості утворення форм множини іменників III відміни

Відмінкові закінчення для форм Nom. та Gen. Plur. див. у занятті № 6.

Закінчення **Gen. Plur. -ium** мають:

- а) нерівноскладові іменники з основою на 2 приголосних (os, **ossis** n);
- б) рівноскладові іменники з закінченням Nom. Sing. на -es, -is (canalis, is m) (тобто іменники мішаного типу).

У решти іменників закінчення **Gen. Plur. -um**.

NB! Найбільш уживані в анатомічній термінології форми Gen. Plur. на **-ium**: **ossium, dentium, canalium**.

Родові закінчення іменників III відміни чоловічого роду

6

Закінчення Nom. Sing.	Приклад
-o (крім -do, -go, -io)	pulmo, onis m homo, inis m
-or	liquor, oris m
-os	flos, oris, m
-er	ureter, eris m venter, tris m
-ex	pollex, icis m
-es (для нерівноскладових іменників)	pes, pedis m stapes, edis m
Винятки mater, tris f gaster, tris f os, ossis n os, oris n cor, cordis n tuber, ěris n	

⁴ Правила поділу іменників на типи див. Додаток 13.

Лексичний мінімум

cortex, ĩcis m	кора
venter, ntris m	черевце
homo, homĭnis m	людина (anthrop-)
index, ĩcis m	вказівний палець
pollex, icis m	великий палець руки
muscŭlus abductor, ōris m ⁵	відвідний м'яз
muscŭlus adductor, ōris m	привідний м'яз
musculus constrictor, ōris m	м'яз-звужувач
muscŭlus depressor, ōris m	м'яз-опускач
musculus dilatator, ōris m	м'яз-розширювач
musculus erector, ōris m	м'яз-випрямляч
muscŭlus extensor, ōris m	м'яз-розгинач
muscŭlus flexor, ōris m	м'яз-згинач
muscŭlus levātor, ōris m	м'яз-підіймач
musculus masseter, ēris m	жувальний м'яз
musculus pronator, ōris m	м'яз-привертач
musculus rotator, ōris m	м'яз-обертач
musculus sphincter, ēris m	м'яз-замикач
musculus supinator, ōris m	м'яз-відвертач
atrium, i n	передсердя
trochanter, ēris m	вертлюг
paries, ětis m	стінка
pes, pedis m	нога, стопа (pod-)
ureter, ēris m	сечовід
fascia, ae f	фасція
calcaneus, a, um	п'ятковий

Винятки з роду:

mater matris f	мозкова оболонка (mening-)
dura mater (durus, a, um)	тверда мозкова оболонка (твердий)
pia mater (pius, a, um)	м'яка мозкова оболонка (м'який)
gaster, tris f	шлунок (gastr-)
os, oris n	рот (stomat-)
os, ossis n	кістка (oste-)
tuber, ěris n	горб
cor, cordis n	серце (cardi-)

⁵ При відмінюванні назв м'язів змінюються обидві частини слова: Nom. Sing. musculus abductor; Gen. Sing. musculi abductoris

Питання для самоконтролю:

1. Що вказує на належність іменника до III відміни?
2. За закінченням якого відмінка можна визначити рід іменника III відміни?
3. На які групи в залежності від співвідношення основ Nom. Sing. та Gen. Sing. поділяються іменники III відміни?
4. Які іменники називаються рівноскладовими та нерівноскладовими?
5. Які іменники належать до твердої, м'якої та мішаної груп?
6. Які закінчення Nom. Sing. властиві іменникам чоловічого роду?
7. Назвіть винятки з чоловічого роду?
8. Яким іменникам у Gen. Plur. властиве закінчення -ium, а яким -um?

Завдання 1. Утворіть форму Gen. Sing. іменників і виділіть основу.

tumor _____ pronator _____
mos _____ aër _____
pulmo _____ doctor _____
dolor _____ embryo _____
trochanter _____

Завдання 2. Випишіть іменники чоловічого роду. Визначте основу. herpes, etis; ars, artis; carbo, onis; fel, fellis; levator, oris; pollex, icis; rubor, oris; apex, icis; cartilago, inis; crus, uris; dens, ntis; vertex, icis; pes, pedis; origo, inis.

8

Завдання 3. Перекладіть латинською мовою.

Порожнина рота, фасція плеча, верхівка легені, сідничний горб, м'яз-обертач шиї, мали, вертлюг, тверда мозкова оболонка, вени серця, залози рота, пальці стопи, кістки обличчя, стінки сечоводу, суглоби стопи, передсердя серця, м'яз-розгинач вказівного пальця.

Завдання 4. Перекладіть українською мовою.

Apex nasi, fascia lumbalis, tunica mucosa oris, trochanter minor, scelëton hominis, tuber calcaneum, muscūlus adductor pollicis longus, ossa digitōrum pedis, muscūlus levātor angūli oris, muscūlus flexor digitōrum, labium oris superius, paries ventriculi anterior, muscūli levātōres costārum longi, vena obliqua atrii cordis, processus laterālis tubēris calcanei.

Завдання 5. Складіть анатомо-гістологічні терміни. Перекладіть українською мовою.

cerebri/cortex
venae/matris/durae
pedis/quartus/digitus
maxillae/tuber
media/fascia/colli
thyroideae/muscūlus/levātor/glandūlae

cardiācum/superius/ganglion
pulmonis/superior/lobus/dextrī
pedis/digitorum/musculus/flexor
apicis/incisura/cordis
hyoidei/musculus/depressor/ossis

Завдання 6. Перекладіть латинською мовою.

Верхня губа рота, правий шлуночок серця, верхівка крижової кістки, фасція поперечного м'яза, глибокий м'яз-згинач пальців, отвір верхівки зуба, короткий привідний м'яз великого пальця руки, м'яз-опускач верхньої губи, м'язи-згиначі пальців, вени твердої мозкової оболонки, кістки тіла людини, короткі м'язи-згиначі ребер, нижня частина великого вертлюга, передня п'яtkова суглобова поверхня, бічні п'яtkові гілки, внутрішній м'яз-підіймач плечової кістки.